

ISSN 2082-8675

nr 28 (01/2024)

KWARTAŁ

MAGAZYN SBN SPATIUM

Dorota Kudlicka

Świdermajer: Jak Otwock wykorzystuje dziedzictwo kulturowe do tematykacji przestrzeni miejskiej?

Słowa kluczowe: świdermajer, dziedzictwo kulturowe, tematykacja przestrzeni, elementy drewniane

Otwock jest miastem położonym około 25 km od Warszawy. Jego powstanie wiąże się z rozwojem mody na podmiejskie wille i letniska, które były pierwszymi budynkami w stylu świdermajer. Od 1880 roku w osadzie położonej po obu brzegach rzeki Świder, w Otwocku, mieszkał Michał Elwiro Andriolli, który stał się twórcą omawianego stylu (jako lokalnej odmiany międzynarodowego nurtu architektury alpejskiej). Styl ten opierał się głównie na lekkiej drewnianej konstrukcji i pawilonach ozdobionych żłobieniami (fotografia 1). Drobne elementy drewniane z czasem stały się charakterystycznym motywem wplatanym w furtki, bramy i altany. Nazwa „świdermajer” została wymyślona przez Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, w wierszu „Wycieczka do Świdra” (Lach, b.d.).

Piękno stylu nadświdrzańskiego zostało zauważone przez szerszą publikę. Bolesław Prus pisał: „Są to cacka, jakich Warszawa jeszcze nie widziała w tej ilości i różnorodności. Każdy z nich bawi oko piękną formą, sztukaterią, rzeźbieniami, tapicerskimi ozdobami albo żywą barwą” (Lewandowski, 2005).

Niestety pomimo początkowego docenienia zabudowy stylu świdermajer, w późniejszych latach była ona zaniedbywana. Część obiektów została spalona lub porzucona ze względu na nieoptymalność i wysokie koszty utrzymania. Większość z nich w czasach PRL przejął tzw. „kwaterunek”, przekształcając je na mieszkania komunalne i socjalne. Po roku 1990 w świadomości lokalnej społeczności te stylowe budynki jawiły się już tylko jako obciążenie.

Negatywny trend odcinania się od przeszłości przerwali (już w pierwszej dekadzie XXI wieku) entuzjaści, dostrzegający w unikatowej architekturze dziedzictwo kulturowe o zdolności budowania tożsamości miasta. Zaczęto na nowo odkrywać i zagospodarowywać istniejące już świdermajery. Tajemniczy, piętrowy drewniak przy ul. M. Konopnickiej 7/7a (fotografia 2), został wykorzystany przez Dorotę Kędzierzawską jako tło filmu „Pora umierać” z Danutą Szaflarską w roli głównej (Rakowska, 2013). Wznoszono także nowe, pojedyncze budynki, całe w stylu świdermajer, które stawały się głównymi miejscami spędzania czasu wolnego mieszkańców. Przykładem była i jest cukiernia Sosenka, która znajduje się w centrum miasta przy parku Miejskim (fotografia 3).

Fotografia 1. Willa Agatka

Źródło: praca własna (2021).

Fotografia 2. Tajemniczy drewniak

Źródło: praca własna (2021).

Później dostrzeżono możliwość wdrażania unikatowej ciesiółki do tkanki miejskiej poprzez nową małą architekturę lub delikatne zdobienia na już istniejących obiektach. Władze miasta zauważyły potrzebę ochrony dziedzictwa kulturowego i budowania *genius loci*. Dzięki temu Otwock mógł wyróżnić się na tle innych miejscowości. W tym celu w dokumentach planistycznych warunkuje się obowiązek uwzględnienia stylu świdermajer przy inwestycjach i przebudowach.

Od kilku lat przy wjeździe do Otwocka stoi witacz wykonany z drewna w stylu nadświdrzańskim (fotografia 4), wskazujący bezpośrednio na unikalną architekturę

miasta. W Otwocku zaczęto także stopniowo wymieniać przystanków autobusowych na takie, które nie tylko zawierają drewniane rzeźbienia, ale również opisują historię i istotę Świdermajera (fotografia 5 i 6).

Fotografia 3. Cukiernia Sosenka

Źródło: praca własna (2021).

Fotografia 4. Witacz przy wjeździe do Otwocka

Źródło: praca własna (2021).

Fotografia 5. Drewniane rzeźbienia

Źródło: praca własna (2021).

Fotografia 6. Przystanek autobusowy

Źródło: praca własna (2021).

Styl ten stał się też nieodłącznym elementem umeblowania przestrzeni publicznych, np. parków, ulic, placów zabaw. Występuje on najczęściej w postaci drobnych zdobień drewnianych na ławkach, bramkach wejściowych czy nawet koszach na śmieci. Dodatkowo, stał się on na nowo ceniony przez mieszkańców Otwocka. Wykorzystują oni bowiem styl świdermajer jako ozdobę własnych domów i prywatnych przestrzeni (fotografia 7 i 8). Powoduje to, że urządzenie miasta staje się spójne i przemyślane, a jego tożsamość jest tworzona i pielęgnowana przez całą lokalną społeczność.

Fotografia 7. Kapliczka przy domu

Źródło: praca własna (2021).

Fotografia 8. Współczesny budynek

Źródło: praca własna (2021).

Warto podkreślić, że tematyżacja – również ta świdermajerowa – nie sprowadza się jedynie do fizycznych przekształceń przestrzeni. „Obejmuje różne przejawy dziedzictwa kulturowego ludzkości – materialnego i duchowego – obiekty architektury i sztuki, wydarzenia kulturalne, obyczaje, tradycje i sposoby życia grup ludzi” (Rzeńca, 2015, s. 123). Tak kompleksowo ujęta tematyżacja umożliwiła wydobycie prawdziwego potencjału miasta, regionu. Co więcej, jeśli wykształca ona poczucie tożsamości oparte także na duchowym dziedzictwie kulturowym, pozwala na zachowanie ciągłości kultywowania tradycji danego obszaru i opieki nad jego dziedzictwem. Uwydatnia to autentyczność danego miejsca, odnosi się do jego wyjątkowości, a nawet wpisuje się w postulaty zrównoważonego rozwoju (Pudełko, 2015).

Otwock można wyróżnić właśnie za budowanie i rozwijanie także tego niematerialnego dziedzictwa. Przykładem jest organizowany przez miasto „Festiwal Świdermajer”, który w 2023 roku odbył się między 16 a 25 czerwca. Było to wydarzenie kulturowe, na które składały się m.in. wernisaże, wystawy plenerowe, warsztaty, prelekcje, koncerty i spacer historyczne. Festiwal stanowił atrakcję zarówno dla tych starszych jak i młodszych pokoleń, u których zasiał ziarno świ-dermajeru. Otwock można wręcz uznać za miasto modelowe w kwestii budowania tożsamości opartej na dziedzictwie kulturowym. Świadczy o tym chociażby fakt, że 21-letnia studentka wybrała właśnie ten a nie inny temat do opracowania niniejszego eseju.

Bibliografia

- Lach, W. M. (b.d.). Nadświdrzański Styl Architektury Drewnianej. Miesięcznik Samorządowy. Wydanie specjalne – Świdermajer, 5–16.
- Lewandowski, R. (2005). Świdermajer, jak budowano. Dostęp dnia 2023.12.07 ze źródła: <https://swidermajer.pl/>
- Pudełko, A. (2015). Tematyzacja rewitalizowanej przestrzeni – problem czy konieczność? Zarządzanie w Kulturze, 16(4), 389–401.
- Rakowska, J. (2013). Lata świetności Otwocka. [w:] A. Pawełek (red.), Przewodnik turystyczny. Trasy piesze lub rowerowe. Otwock: Urząd Miasta Otwock, 5–25.
- Rzeńca, P. (2015). Tematyzacja przestrzeni jako metoda zarządzania rozwojem lokalnym. [w:] A. Nowakowska (red.), Nowoczesne metody i narzędzia zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 115–140.